

כתובה דאורייתא או דרבנן | י.

תוכן:

הצעת הסוגיה

שיטת בעלי התוספות

שיטת הרשב"א והסבר המחלוקת

שיטת הרא"ש

שיטת הרמב"ם

סיכום

הצעת הסוגיה

שנינו בגמ' (י.):

"איתמר אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי נאמן א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם אמר רבא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה תנא הואיל וקנס חכמים הוא לא תגבה אלא מן הזיבורית קנסא מאי קנסא אלא אימא הואיל ותקנת חכמים הוא לא תגבה אלא מן הזיבורית רבן שמעון בן גמליאל אומר כתובת אשה מן התורה ומי אמר רבן שמעון בן גמליאל הכי והתניא כסף ישקול כמוהר הבתולות שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה רבן שמעון בן גמליאל אומר כתובת אשה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים ואיפוך ומאי חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא הא שמעינא ליה לרבן שמעון בן גמליאל דאמר כתובת אשה מדאורייתא דתנן רבן שמעון בן גמליאל אומר נותן לה ממעות קפוטקיא ואי בעית אימא כולה רבן שמעון בן גמליאל היא וחסורי מיחסרה והכי קתני מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה כתובת אלמנה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים שרבן שמעון בן גמליאל אומר כתובת אלמנה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים."

הגמ' מביאה מימרא בשם רבי שמעון בן אלעזר שאומר שחיוב הבעל לתת לאישה כתובה הוא מתקנת חכמים ולכן האמינו חכמים לבעל כאשר הוא טוען שלא מצא לה בתולים והאישה מפסידה את כתובתה. לאחר מכן עוברת הגמ' לדון בשאלה האם חיוב הכתובה הוא מדרבנן כפי שאמר ר' שמעון בן אלעזר או שאולי הוא מדאורייתא ומביאה ברייתא שבה נחלקו התנאים בנושא זה, תנא קמא סובר שכתובה היא מדרבנן (ולכן נגבית רק מזיבורית) ורשב"ג סובר שהיא מדאורייתא.

הגמ' מקשה שיש סתירה בדעת רשב"ג מברייתא אחרת שבה ת"ק סובר שכתובה היא מדאורייתא ודווקא רשב"ג הוא זה שסובר שכתובה היא מדרבנן ולבסוף מסיקה שלרשב"ג כתובה דאורייתא ויש להפוך את הברייתא השנייה או לתקן את הגרסה בה.

הגמ' מוכיחה שרשב"ג סובר שכתובה דאורייתא משיטתו במחלוקת נוספת שמצאנו בנוגע לכתובה. המשנה בסוף המסכת (ק"י:) דנה במקרה של אדם שמגרש את אשתו במקום אחר מהמקום שבו נכתבה

הכתובה (קפוטקיא וארץ ישראל) ונחלקו התנאים באיזה מטבע הוא צריך לשלם את הכתובה (לפי מקום הכתיבה או מקום הגביה). לפי חכמים משלם לפי המטבע הזול יותר אך לרשב"ג משלם לפי המטבע של המקום שבו נכתבה הכתובה.

הגמ' (שם) מסבירה שלחכמים כתובה דרבנן ולכן 'מקולי כתובה שנו כאן' והקלו שישלם לפי המטבע הזול, אך לרשב"ג כתובה דאורייתא ולכן משלם לפי שעת השעבוד שהיא שעת כתיבת הכתובה.

בסוגיות אלו מצינו שתי נפקא מינות במחלוקת בשאלה האם כתובה דאורייתא או דרבנן:

א. האם הבעל נאמן לטעון שלא מצא בתולים ובכך האישה תפסיד את כתובתה.

ב. מאיזה מטבע צריך לשלם את הכתובה.

לכאורה נפקא מינה נוספת תהיה בשווי מאתיים הזוז של הכתובה, שהרי כלל נקוט בידינו (קידושין יא.) "כל כסף האמור בתורה כסף צורי, ושל דבריהם כסף מדינה", דהיינו שבתשלומים הכתובים בתורה משלמים במנה צורי שהוא שווה פי שמונה ממנה מדינה שבו משלמים תשלומים דרבנן.

לפי זה, אם נאמר שכתובה דאורייתא אז לכאורה צריך לשלם לפי הערך של מנה צורי ואם נאמר שכתובה דרבנן צריך לשלם לפי הערך של מנה מדינה. ואכן כך כותב המאירי (י. ד"ה כתב), אך מעיון בשיטות הראשונים ובפסיקותם נראה שאין זה פשוט כל כך.

שיטת בעלי התוספות

כותבים התוספות (ד"ה אמר):

"משמע דכתובה דרבנן וכן בהאשה רבה גבי אין לה כתובה קאמר מאי טעמא תקינו לה רבנן כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה אלמא סתמא דהש"ס סבר דכתובה דרבנן וקשה דנהגו לכתוב בכתובה כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא ואור"ת דסמכינן ארשב"ג דמתני' דפרק בתרא דמייתי לה נמי בסמוך דאמר נותן לה ממעות קפוטקיא דקסבר כתובה דאורייתא וקי"ל כרשב"ג במשנתנו ועוד אור"י דלא קיימא לן כר"נ דאשכחנא רב אשי דהוא בתראה דפליג עליה... וכן פי' רבינו יצחק בן רבינו מאיר דרב אשי פליג אדרב נחמן."

תוספות אומרים שמכך שהגמ' הביאה את הדין שאדם נאמן לטעון שלא מצא לאישה בתולים ולהפסידה כתובתה משמע שכתובה דרבנן ושכן משמע מסתמא דהש"ס בעוד כמה סוגיות וביניהם דברי הגמ' ביבמות ששואלת מדוע חכמים תיקנו כתובה ועונה "שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה" (שהרי הוא ייאלץ לשלם כסף כאשר הוא מגרשה).

מכוח סוגיות אלו מקשים התוס' על מנהגם לכתוב בכתובה שהכסף 'חזי ליכי מדאורייתא' שהרי מהסוגיות הללו עולה שכתובה דרבנן ועונה ר"ת שעל כרחק יש לומר שלהלכה אין אנו סוברים כמו סתמא דגמרא בכמה מקומות ואנו פוסקים שכתובה דאורייתא כשיטת רשב"ג שסובר כך. ר"י מסכים עם ר"ת ומביא עוד ראיה שפוסקים שכתובה דאורייתא מכח דברי רב אשי לקמן (יב.) וכן פוסק ריב"ם.

בהמשך הסוגיה מביאים התוס' (ד"ה נותן לה) את קושיית ר"י ששאל על שיטת רשב"ג בנוגע לסוג מטבע שממנו צריך לשלם את הכתובה – הרי אם כתובה דאורייתא ומשלם סכום קבוע על פי השווי של מנה

צורי מאי נפק"מ מאיזה מטבע משלם? סוף סוף הוא משלם סכום קבוע של מאתיים זוז מנה צורי! תוס' מביאים תירוץ אחד ודוחים אותו ולאחר מכן כותבים:

"ומייהו בירושלמי דפירקין גרסינן אמתניתינ דכתובה מאתיים רבי מונא בשם שמואל אמר בשקל הקדש רבי אבא בר בונא אמר מטבע יוצא וכן מסקי התם כמה אמוראי".

כלומר שבירושלמי יש כמה אמוראים שסוברים שכתובה היא במנה מדינה, לכאורה גם לדעת רשב"ג, ולפי שיטתם מח' רשב"ג וחכמים מובנית שהרי במנה מדינה יש הבדל בשווי התשלום בין מנה של קפוטקיא למנה של ארץ ישראל.

אמנם תוספות הביאו את התירוץ הזה רק בתור אפשרות ולמסקנה נראה שתוספות לא קיבלו את התירוץ הזה שהרי לקמן (סז. תוד"ה אמר אביי) כתבו התוס' במפורש שסכום הכתובה הוא מאתיים זוז צורי והוסיפו התוס' שאפילו למ"ד כתובה דרבנן הסכום הוא במנה צורי שהרי לא מצינו מחלוקת בכך אלא רק בסוג המטבע שממנו משלמים (מקפוטקיא או מארץ ישראל) אך לא בשווי הכתובה. דברי התוס' הללו (לקמן סז.) מובאים בסתם, אך בתוס' רא"ש מביא אותם בשם ר"ת וכן בב"ק (לו: ד"ה ושל) הביאו תוס' את אותם הדברים בשם ר"י.

לכן נראה שלמסקנה ר"י ור"ת פוסקים שכתובה דאורייתא אך מוסיפים שגם למ"ד כתובה דרבנן סכום הכתובה הוא במנה צורי.¹

שיטת הרשב"א והסבר המחלוקת

הרשב"א (י. ד"ה רשב"ג) חולק על בעלי התוספות ופוסק שכתובה דרבנן כשיטת חכמים.

לאחר מכן מבאר הרשב"א שגם למ"ד כתובה דאורייתא שווי הכתובה הוא דווקא לפי מנה מדינה ולא לפי מנה צורי.

יוצא ששיטת הרשב"א הפוכה בדיוק משיטת התוס' שלפי התוס' לכו"ע שווי הכתובה הוא במנה צורי ולפי הרשב"א לכו"ע שווי הכתובה הוא במנה מדינה, וצריך להבין מהו יסוד המחלוקת.

נראה שהמחלוקת תלויה בהבנה של דרשת הפסוק שהביא רשב"ג כדי ללמוד שכתובה דאורייתא. הגמ' אומרת שרשב"ג לומד זאת מהפסוק "כסף ישקול כמהר הבתולות" האמור אצל תשלומי מפתה ונחלקו הראשונים בהבנת הדרשה.

רש"י (ד"ה מכאן) כותב "מכאן סמכו - מדקרי לה מוהר", והיינו שמזה שהתורה השתמשה בביטוי 'מוהר הבתולות' אנו לומדים שיש מושג כזה של מוהר ומתנה שבעל אמור לתת לאשתו הבתולה בנישואין, אך מדברי הרא"ש עולה שישנה אפשרות אחרת בהבנת הדרשה.

הרא"ש (סי' יט וגם בתוספותיו כאן) מביא את שיטת בעלי התוס' ולאחר מכן מביא בשם ר"ת עוד ראייה לכך שפוסקים שכתובה דאורייתא:

¹ ולגבי שאלת ר"י על דעת רשב"ג עיין בריטב"א שהביא תירוץ נוסף בשם ר"י.

"עוד הביא ראיה דלקמן פרק אלו נערות (דף מ.) קאמר רבי אלעזר יתומה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן רבי אלעזר בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה ומסיק רב התם הלכה כר"א וכיון דסבירא ליה כרבי עקיבא א"כ דרש כר"ע אשר לא אורשה לג"ש למילף אונס ממפתה ומפתה מאונס ורבי יוסי הגלילי דפליג אדר' עקיבא מקיש אונס למפתה מכמוהר הבתולות וא"כ צריכינ לומר דר"ע הוה דריש כמוהר הבתולות לכדדריש ליה הכא ברייתא לכתובת אשה. ומיהו למה שפרש"י דדריש הכא מלישנא דכמוהר הבתולות א"כ ליכא לאוכוחי מידי דר"ע ור"י הגלילי לא איירו למידרש לישנא דמוהר אבל לא נהירא האי פירושא למידרש כתובה דאורייתא מלישנא דמוהר אלא נראה לפרש כן שיהא זה כמוהר הבתולות דהיינו כתובת האשה ונראה כאילו בא ללמד מכתובת אשה ונמצא כתובת אשה למד מכאן מה כאן חמשים דילפינן מג"ש אשר לא אורשה אף כתובה חמשים".

בגמ' לקמן (לח.) נחלקו רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי בחיוב קנס באונס נערה לאחר שהיא נתארסה ונתגרשה, לריה"ג אין לה קנס ולר"ע יש לה קנס ומבאר הגמ' שהם נחלקו בדרשות שונות בפסוקים ובתוך כך גם במקור הלימוד שממנו עושים גזירה שווה בין אונס למפתה.

רבי עקיבא לומד את הג"ש מהמילים "אשר לא אורשה" בעוד ריה"ג לומד את הג"ש מהמילים "כמוהר הבתולות".

אומר הרא"ש בשם ר"ת שיוצא שאליבא דר"ע המילים "כמוהר הבתולות" הן מיותרות והוא לא דרש אותם, ולכן על כרחך צריך לומר שר"ע סובר כרשב"ג ודורש מהמילים הללו את חיוב הכתובה מדאורייתא, וכיוון שקיי"ל כר"ע בסוגיה זו יש כאן עוד ראיה שכתובה דאורייתא.

בהמשך כותב הרא"ש שלפי ההבנה של רש"י אין להוכיח מר"ע שהרי הדרשה היא לא מיתור בפסוק אלא רק מכך שהתורה השתמשה בביטוי 'מוהר הבתולות' ואין בזה שייכות למחלוקת ר"ע וריה"ג אך הוא כותב שלא נראה שכך דורשת הגמ'.

הרשב"א² (ד"ה הואיל) חולק על ר"ת ומבין את הדרשה בצורה דומה להבנתו של רש"י.

דברי הרשב"א נסובים סביב מה שהגמ' הביאה ברייתא שבה כתוב שאליבא דמ"ד כתובה דרבנן גובים את הכתובה רק מזיבורית, ולכאורה משמע שלמ"ד כתובה דאורייתא גובים מעידית כמו שאר חיובי התורה אלא שכותב על כך הרשב"א:

"ויש לפרש, דאינה גובה אלא מן הבינונית, דלא אמרו שתהא כתובה לגמרי כאונס ומפתה לכל דיניה, שהרי קנס ומפתה ואונס בכסף של צורי, ושל כתובה כסף מדינה, כדאיתא הכא בירושלמי, דלא למדוה אלא משום דאפקיה רחמנא לקנס בלשון מוהר סמכו חכמים שיש מוהר לבתולות והיינו כתובה, וכל אחד כותב כרצונו אם מעט ואם הרבה, וחכמים תקנו לכל בתולה מאתים. ותדע לך, דאפילו מאן דאמר דאורייתא מכאן סמכו קאמר".

אומר הרשב"א שגם למ"ד כתובה דאורייתא יכול להיות שלא גובים מעידית אלא רק מבינונית (בניגוד למ"ד דרבנן שסובר שיגבו מזיבורית) ומבאר שהלימוד מ'מוהר הבתולות' הוא רק מזה שהתורה קראה

² וכמוהו סובר גם הרמב"ן, ראה לקמן בהסבר שיטת הרמב"ם.

לתשלום הזה מוהר ויש כאן סמך בפסוק שצריך לשלם כתובה אך התורה לא קבעה סכום לשווי הכתובה או החילה שעבוד על נכסי העידית אלא חכמים הם שקבעו את הגדרים. הרשב"א מוסיף ראייה לכך מזה שרשב"ג משתמש בביטוי 'מכאן סמכו חכמים' דהיינו שיש כאן סוג של אסמכתא ולא לימוד ודרשה גמורה.

נראה שמחלוקת הראשונים בהבנת דרשת הגמ' היא בעצם מחלוקת בגרסאות הגמ'. השיט"מ"ק מביא בשם השיטה ישנה (ד"ה כסף ישקול) שנחלקו בכך רש"י ור"ת: רש"י גורס בגמ' "שיהיה זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה" אך ר"ת גורס רק "שיהיה זה כמוהר הבתולות"³.

נראה שלגרסת רש"י הדרשה בגמ' היא בעצם לימוד הג"ש שהגמ' משתמשת בו במקומות אחרים כדי להשוות בין דיני אונס ומפתה וא"כ כל השייכות לדיני כתובה היא רק "מדקרי לה מוהר", כלשונו של רש"י, וזה לא דרשה גמורה שהרי הפסוק עצמו נצרך לדרשה אחרת.

אך לפי פירושו של ר"ת רשב"ג מביא כאן דרשה חדשה ולומד את יסוד חיובו של הכתובה מעצם התשלום של האונס ומדרשה גמורה זו נלמד שלתשלום זה יש גדרים של תשלומים מדאורייתא.

על פי הדברים הללו מחלוקת הראשונים מובנת.

התוס' סוברים שיש כאן דרשה גמורה ולימוד של דיני כתובה מפרשיית אונס וא"כ תשלומי הכתובה יהיו לפי השווי שחייבה התורה באונס והוא מאתיים וזו צורי, אך לפי הרשב"א שיש כאן רק סמך בפסוק ולא לימוד גמור מאונס התורה לא חייבה סכום קבוע וגם לרשב"ג הסכום עצמו נתקן על ידי חכמים וא"כ מובן שגם למ"ד כתובה דאורייתא התשלום יהיה לפי מנה מדינה כמו שאר התשלומים שתוקנו על ידי חכמים. מתוך העמקה וניסיון להבין את סברות הראשונים במחלוקת זו נראה שניתן לומר שיש כאן מחלוקת בהבנת המהות של חיוב הכתובה.

שיטת התוספות היא שיש היקש גמור בין חיוב תשלום הכתובה לחיוב התשלומים של האונס ומפתה ונראה שלימוד זה מלמד לא רק על הסכום אלא גם על כך שהיסוד של חיובי כתובה וחיובי אונס הם שווים – תשלום דמי בתולים. התורה חייבה אדם שנושא בתולה בתשלום תמורת היכולת שלו לבעול אותה ולעשות בה מעשה אישות ולהפסיד את בתוליה. במציאות רגילה התשלום הזה מגיע בהתחייבות של הבעל בכתובה לכשימות או שיגרש אותה אך כאשר הוא אנס או פיתה אותה שלא ברצונה המלא חייבה אותו התורה בתשלום זה מיד בתורת קנס.

אמנם לפי הרשב"א אפילו רשב"ג סובר שאין סכום קבוע מן התורה אלא רק חיוב לתת כתובה ולפי זה נראה שהיסוד של חיוב כתובה אינו ממש תשלום דמי בתוליה אלא הוא מתנה של הבעל בשביל ההתרצות של האישה להינשא לו (כמעין שלב נוסף על גבי ההתרצות שבקידושין) וממילא יכול לכתוב איזה סכום

³ בדברי הרא"ש שהובאו לעיל משמע שגם הוא הבין כך בר"ת אך הוא לא כותב במפורש שזה מחלוקת בגרסאות הגמ'.

שרוצה כל עוד האישה מתרצה בו. אמנם חכמים סוברים שגם תשלום עבור התרצות כזו אינה נצרכת מדאורייתא וכל התשלום הוא רק מדרבנן כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה.

שיטת הרא"ש

בהמשך דבריו (בסי' יט שם) מביא הרא"ש את דעת ר"ח והגאונים שפסקו שכתובה דרבנן ושהיא נגבית במנה מדינה. לאחר מכן מביא הרא"ש שיש מפרשים שאפילו לפי המנהג שכותבים בכתובה 'דחזי ליכי מדאורייתא' (שממנו למד ר"ת שלהלכה כתובה דאורייתא) אין הכוונה שחייב הכתובה הוא מדאורייתא אלא הכוונה היא שחכמים תיקנו ששווי הכתובה יהיה לפי מאתיים זוז מנה צורי שהוא שווי של מנה האמור בתורה וביאור הדברים הוא 'דחזי ליכי' – על פי תקנת חכמים, שהם תיקנו לשלם 'מדאורייתא' – בכסף שעליו מדברת התורה והוא מנה צורי.

בקיצור פסקי הרא"ש כתב שלמסקנה פסק הרא"ש כאותם יש מפרשים שכתובה היא מדרבנן אלא שנגבית ממנה צורי וכן גם כתב הרא"ש בב"ק (פרק ד, סי' ב).

לכאורה פסיקה זו סותרת את מה שכתב בתחילת דבריו, שהרי לאחר שהביא הרא"ש את ראייתו הנוספת של ר"ת הוא כתב שלפי רש"י שהדרשה היא רק מלשון 'מוהר' אין ראייה מדברי רבי עקיבא אך הוסיף הרא"ש שלא נראה להסביר כרש"י אלא כר"ת שלשיטתו ר"ע סובר שכתובה דאורייתא⁴ וא"כ איך כותב הרא"ש למסקנה שכתובה דרבנן?

על פי דברינו לעיל בסברות התוספות והרשב"א במחלוקתם אפשר לתרץ את שיטתו של הרא"ש. הרא"ש סובר שמאונס ומפתה לומדים רק את החיוב לתת כתובה ואת מהות חיוב הכתובה אך לא את סכום הכתובה. כשהרא"ש דוחה את לימודו של רש"י ולומד כמו ר"ת הוא מבין שלפי ר"ע יש כאן היקש גמור שמלמד גם על חיוב ומהות הכתובה וגם על הסכום אך למסקנה שהוא פוסק כחכמים הוא מבין שר"ע לא ילמד מהדרשה הזו את סכום הכתובה אלא רק את חיובה ומהותה, כלומר שיסוד תשלום הכתובה הוא תשלום דמי בתוליה אלא שתשלום זה יכול להשתנות בין אישה לאישה על פי הסכמתה ורק באונס ומפתה חייבה התורה בסכום קבוע בתורת קנס על מעשיו.

הנחלת שבעה⁵ (סי' יב סע' לב ס"ז) נוקט בדעת הרא"ש שגם חכמים וגם רשב"ג סוברים שעיקר חיוב הכתובה הוא מדאורייתא אלא שנחלקו האם גם סכום הכתובה הוא מדאורייתא. לפי דברינו הסברו של הנחלת שבעה מאוד מובן, גם חכמים סוברים שהחיוב לתת כתובה הוא מדאורייתא כשיטתו של ר"ע שיש דרשה שמלמדת כך אלא שנחלקו התנאים האם דרשה זו מלמדת גם על סכום הכתובה.

על פי זה, כאשר פוסק הרא"ש למסקנה שכתובה דרבנן הוא מתכוון רק לסכום ולא לחיוב לתת אותה ובסוף דבריו כשהוא מביא את דעת היש מפרשים שאמרו "וחכמים תקנו חמישים כסף מדאורייתא פירוש

⁴ והרא"ש לקמן (פ"ג סי' ד) פסק כרבי עקיבא.

⁵ עיי"ש בכל הסעיף שרוצה לבאר שלכל הראשונים יסוד חיוב הכתובה מדאורייתא ומחלוקת התנאים היא רק לגבי הסכום, וכבר הקשו עליו שישנם ראשונים שכותבים במפורש שלא כך. ולעצם העניין ראה במדרכי בסוף המסכת (סי' שי"ב) שכותב במפורש שמחלוקת התנאים היא רק לגבי הסכום, וראה לקמן במה שיתבאר בדעת הרמב"ם.

משקלים האמורים בתורה משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה", כוונתו היא שאת הסכום עצמו תיקנו כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה ולכן תיקנוהו בסכום הגבוה של מנה צורי, אך את החיוב לתת כתובה הם לא תיקנו שהרי הוא נדרש כבר מהתורה.

שיטת הרמב"ם

במספר מקומות בהלכות אישות פוסק הרמב"ם שכתובה דרבנן. לאחר שהרמב"ם כותב את ההלכה בנוגע לסכום הכתובה לבתולה ולאמנה הוא מוסיף (י, ז) "חכמים הם שתיקנו כתובה לאשה כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה". בהמשך (יא, יד) הוא פוסק להלכה את דברי רבי שמעון בן אלעזר בסוגייתנו ש"חכמים הם שתיקנו עיקר כתובה לאשה והם התקינו ואמרו שכל הטוען טענת בתולים והאשה מכחשת אותו נאמן ועליה להביא ראיה לא על האיש". וכמו כן הוא פוסק (טז, ו) את כדברי חכמים ולא כרשב"ג במחלוקת לגבי התשלום ממעות קפוטקיא או מעות ארץ ישראל.

מכל המקומות הללו עולה ששיטת הרמב"ם היא שכתובה דרבנן, אולם לכאורה נראה שיש סתירה בדברי הרמב"ם.

בספר המצוות (לא תעשה ש"ה) מונה הרמב"ם את המצווה ש"הזהיר שלא לבא על אשה בלא כתובה וקידושין". וכן בפתיחה להלכות אישות כותב הרמב"ם שיש בהלכות הללו ארבע מצוות, שתי מצוות עשה ושתי מצוות לא תעשה, ובתוכם הוא מונה את המצווה לישא אשה בכתובה וקידושין וכן שלא תבעל אישה בלא כתובה ובלא קידושין. לפי המקורות הללו ברמב"ם יוצא שכתובה היא דאורייתא שהרי אם היא הייתה מדרבנן לא היה שייך שיהיה איסור שיש בו לאו בבוועל אישה בלא כתובה ולכאורה דבריו אלו סותרים לדבריו בכמה מקומות בהלכות אישות שהובאו לעיל.

נראה שצריך לומר שלפי הרמב"ם גם מי שסובר שכתובה דרבנן סובר שעיקר החיוב של הכתובה הוא מדאורייתא אלא שכנראה השווי ושאר פרטי החיוב הם מדרבנן. מדאורייתא יש חיוב שיהיה כתובה ובכמה שהאישה מסכימה קיימו את המצווה מדאורייתא אלא שחכמים הוסיפו ותיקנו את הסכום של מאתיים וזו כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה.

לפי זה יסבור הרמב"ם שבמחלוקת חכמים ורשב"ג כולם סוברים שיש חיוב לתת כתובה מדאורייתא וכל המחלוקת היא רק בשאלה האם הסכום הוא מדאורייתא או מדרבנן. בהשוואה להסברו של הרשב"א למחלוקת יוצא שהרמב"ם מבין את שיטת חכמים כמו שהרשב"א הבין את שיטת רשב"ג.

הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (שם) משיג על הרמב"ם וכותב שאנו פוסקים שכתובה דרבנן וא"כ לא יכול להיות שיש לאו בבוועל אישה בלא כתובה.

הרמב"ן הולך בזה לשיטתו בפירושו לגמ' (ק"י): ששם כתב בדיוק כמו הרשב"א, שאנו פוסקים שכתובה דרבנן ושגם רשב"ג סובר כתובה דאורייתא לומד רק מכך שהתורה השתמשה בביטוי מוהר ויש בזה סמך לחיוב כתובה דאורייתא אך הסכום הוא רק מתקנת חכמים.

נראה שהיסוד לשיטת הרמב"ם גם היא תלויה בהבנה של המקור ללימוד של רשב"ג (בדומה לצורה שבה הסברנו את מחלוקת הרשב"א והרא"ש). הדברים מתבארים על פי נקודה נוספת שהוסיף הרמב"ן (ק"י): בביאורו על פני מה שראינו ברשב"א:

"ומשמע דאפילו לרשב"ג אסמכתא דרבנן היא דהא סמכו קתני ואע"ג דכתובת אשה מן התורה קאמר הלכה למשה מסיני כמו שאר תורה שבעל פה קאמר וכדאמרינן במסכת חולין מניין לבדיקת סכין לחכם מן התורה ואע"ג דמדברי קבלה גמר לה."

הרמב"ן מוסיף פה שלמ"ד כתובה דאורייתא לא רק שמהמילים 'מוהר הבתולות' אין לימוד גמור לסכום אלא שיותר מכך גם יסוד החיוב בכתובה לא נלמד מהמילים הללו והוא היה מקובל בהלכה למשה מסיני ורשב"ג השתמש בפסוק רק בתור אסמכתא.

לפי דברי הרמב"ן הללו יוצא שנחלקו חכמים ורשב"ג האם ישנה הלכה למשה מסיני שמורה שיש חיוב לתת כתובה או שלא נמסרה הלכה כזאת, אך ידועה שיטת הרמב"ם שאין מחלוקת בדברים המקובלים בהלכה למשה מסיני, כלשונו בהקדמה לפירוש המשניות (עמ' מ בהוצאת הרב שילת) כאשר הוא מונה את סוגי הדינים השונים שיש בתורה:

"החלק הראשון – הפירושים המקובלים ממשה שיש להם הוראה בכתוב או אפשר להוציאם בהיקש. ואלו אין בהם מחלוקת לעולם אלא כאשר יאמר אדם קבלתי כך וכך מסתלק הויכוח. והחלק השני – הם הדינים אשר נאמר בהם שהם הלכה למשה מסיני ואין ראייה עליהם כמו שזכרנו ואלה גם כן ממה שאין בהם מחלוקת."

דברים דומים כותב הרמב"ם בהלכות ממרים (א, ג) ושם הוא מבאר שדברים שנמצאים בהם מחלוקת בידוע שאינם בקבלה ממשה רבינו. על פי יסוד זה נראה לומר שהרמב"ם הבין בדעת רשב"ג כמו שהבין הרמב"ן שיש כאן אסמכתא מסוימת שמבוססת על הלכה למשה מסיני. אמנם לשיטת הרמב"ם אם רשב"ג סובר שיש הלכה למשה מסיני לעיקר חיוב כתובה אזי אין בכך מחלוקת וגם חכמים סוברים שנמסרה הלכה למשה מסיני בדין זה שכתובה דאורייתא, ואם כן מוכרחים לומר שמחלוקת התנאים היא רק בנוגע לחיוב בסכום הכתובה, שרשב"ג לומד שצריך מאתיים וזו מדאורייתא מכך שהאסמכתא בתורה מופיעה דווקא בנוגע לפרשיית אונס ששם נקצב הסכום הזה בתורה אך לחכמים הסכום הוא עדיין מדרבנן, ופסק הרמב"ם כחכמים.

מהות חיוב הכתובה לפי הרמב"ם מתבאר על פי המשך דבריו בספר המצוות (שם). הרמב"ם כותב שהאיסור בלקיחת אישה בלא קידושין וכתובה נכתב בפסוק "לא תהיה קדשה מבנות ישראל" (דברים כג, יח) וכן בפסוק "אל תחלל את בתך להזנותה" (ויקרא יט, כט) לאחר מכן מבאר הרמב"ם שבפסוקים אלו התורה באה ללמד שמעשה ביאה של אדם על אישה שאינה אשתו גם אם זה בהסכמתה וברצונה זה דבר מגונה ובגדר זנות ואת זה התורה רוצה למנוע על ידי חיוב כתובה בין איש לאישה.

ניתן להוסיף ולבאר את שיטתו של הרמב"ם על פי דבריו המפורסמים בתחילת הלכות אישות (פ"א) ששם הוא מסביר את ההבדל בין מציאות הנישואין קודם מתן תורה למציאות הנישואין לאחר מתן תורה.

קודם מתן תורה נישואין התקיימו על ידי הבעת רצון בלבד, וכלשונו של הרמב"ם "אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה", אך משניתנה תורה קבעה

התורה את סדר הנישואין וחייבה את האדם לקדש אישה במעשה קידושין כדי שתהיה אשתו. בכך שהתורה מחייבת את הבעל לתת לאשתו כתובה התורה מגדירה את המציאות הנכונה של הנישואין ומקבעת את מוסד הנישואין כדבר רשמי ומסודר ששומר על סדר החיים הנורמלי. לכן פוסק הרמב"ם שגם אם התורה לא קבעה את סכום הכתובה זה עדיין חיוב מדאורייתא לכתוב כתובה כיוון שכך התורה ציוותה שיהיה סדר הנישואין בין איש ואישה.

סיכום

בתחילת הדברים הצגנו מחלוקת תנאים בשאלה האם כתובה דאורייתא או דרבנן: דעת רשב"ג היא שכתובה דאורייתא ודעת חכמים היא שכתובה דרבנן.

למחלוקת זו יש נפק"מ בשאלה האם לבעל יש נאמנות להפסידה כתובתה על ידי טענת פתח פתוח וכן בשאלה האם צריך לשלם כתובה לפי המקום שבו נמצא בשעת כתיבת הכתובה או לפי המקום שבו נמצא בשעת הגירושין.

הבאנו מספר ראשונים המבארים את המחלוקת ונוכחנו לדעת שישנן גישות שונות בהבנתה.

לפי התוספות כל דין הכתובה הוא מדאורייתא כולל סכום הכתובה, לפי הרמב"ן והרשב"א גם למ"ד כתובה דאורייתא הסכום הוא מדרבנן ולפי הרמב"ם והרא"ש לכו"ע יש חיוב מדאורייתא לתת כתובה ומחלוקת התנאים היא בשאלה האם סכום הכתובה הוא מדאורייתא.

על פי ההסברים השונים במחלוקת התנאים ולפי פסיקת ההלכה של הראשונים ביארנו אפשרויות שונות בהבנת מהות חיוב הכתובה.

לדעת התוספות והרא"ש הכתובה היא תשלום עבור דמי הבתולים ומעשה האישות, אלא שלפי התוספות סכום זה קבוע מן התורה ולפי הרא"ש הוא אינו קבוע.

לדברי הרמב"ן והרשב"א הכתובה היא תשלום לאישה עבור ההתרצות שלה בנישואין.

לפי הרמב"ם הכתובה נועדה למנוע זנות ופריצות על ידי חיזוק מציאות הנישואין וקביעת התנאים להקמת בית בישראל.